

A Szászcsávási Zenekar

Beszélgetés Jámbor Istvánnal és Szánthó Zoltánnal

A Mesterségek ünnepén láttam őket először 1997-ben, a Magyar Nemzeti Galéria előtti nagyszínpadon. Addig nem hallottam róluk, vagy legalábbis nem tudatosodott bennem, hogy néhányuk már azon a nyolcvanas években megjelent, Kis-Küküllő menti zenét tartalmazó hagyományos lemezen is játszott, ami nekem is megvolt, de aminek román nyelvű borítójáról nem derült ki számomra, hogy melyik együttes felvétele. Először csak félszemmel figyeltem őket ezen az augusztus 20-ai forgatagon, aztán a zenéjük egyre jobban megragadott, s mikor a zenészek egymás után mind táncra pördültek, azt mondtam magamnak: „Ez világszám!” Nem tévedtem nagyot. A következő években sorra jelentek meg lemezeik, egyre többször tűntek fel magyarországi rendezvényeken, s külföldi útjaikról is jöttek a hírek, filmtudósítások. 2003 nyarán úgy alakult erdélyi programom, hogy nyári táboruk kezdetekor pont a Kis-Küküllő mentén vezetett utam. Gondoltam, legalább egy esti hangulat erejéig beleszippantok a tábor atmoszférájába. Dicsőszentmárton után nem sokkal délre kellett kanyarodnom, a főutat elhagyva – az arrafelé nem szokatlan – igencsak mostoha útviszonyok következtek. Szerencsére ez a leágazás csak néhány kilométer volt. A falu, amely annyira a dombok között eldugva található, hogy a mobiltelefon használatához mindig fel kellett mászni valamelyik dombtetőre, meglehetősen nomád körülmények között fogadta a táborozókat. A hamisítatlan, régi falusi higiénias viszonyokért a házigazdák vendégszeretete kárpótolt. Mint Szánthó Zoltántól, az együttes menedzserétől megtudtam, a falu neve nem jelenti, hogy ott valaha is szászok laktak volna. Részben a mezősegi Csávástól való megkülönböztetésül használták az előtagot, másrészt a már 1565-től református falut az evangélikus felekezethez való csatlakozáskor a szebeni evangélikus egyházi körzetközponthoz csatolták II. József elnémetesítő politikája következtében, s a környékbbeliek a „szász”-t csúfnévként is használták a falura.

A táborozók az első este lovaskocsikkal mentek fel egy dombtetőre, hogy ott tábortűz mellett zenéljék, táncolják át az éjszaka egy részét. Jámbor István 'Dumnezeu' primással hátramaradtam, hogy megcsináljuk a tervezett interjút. Beszélgetésünket azonban nem tudtuk befejezni, mert közben az egyik gyermeke előző hétvégi lakodalmának „utómunkálataiban” is folyamatosan intézkednie kellett, ezért fennmaradó kérdéseimet már Szánthó Zoltán, az együttes Budapesten élő menedzsere válaszolta meg Magyarországon.

A nyolcvanas évekből származó lemezem azt mutatja, hogy nem mostanában kezdett zenélni.

J. I.: 1964-ben, amikor még csak tizennegyedik életévemet töltöttem be, már a saját bandám primása voltam. Lakodalmakban, keresztelőkön, bálokon, színpadon játszottunk. Az akkori három zenésztársamból már csak egy él. Mikor a másik kettő elhalt a nyolcvanas években, bevettem a sógoromat és az öcsémet a bandába, és folyamatosan zenéltünk tovább. Kialakult idővel egy ötfős felállítás: két hegedű, két brácsa, bőgő. Idővel egy Szatmári László nevű énekesünk is lett. Egyaránt játszottunk magyaroknak, románoknak, cigányoknak, szászoknak. Aztán a nyolcvanas évek végén errefelé is divatba jöttek az elektromos hangszerek, egy időre fel is bomlott a banda.

Mikor és hogy született az az Electrecord lemez? Bukarestben is ismerték a bandát vagy itt lett felvéve?

Itt készült 1987-ben. Pávai Istvánnal akkor én már régen jóban voltam, ő már 1986 óta járt a multságainkba, gyakran zenéltünk is együtt, de nem mondta, hogy neki lemezkészítési szándékai vannak. Akkor csak harmadmagamban voltam 'Csángálóval' és a jelenlegi bőgőssel. Egy Vas Sándor nevű ember házánál, multság közben vette fel az anyagot Pávai

István, aki akkor már a marosvásárhelyi rádiónál dolgozott. Ekkor, 1987-ben hozta el magával először Szánthó Zoltánt is, a jelenlegi menedzserünket, hogy hallgassa meg a csávási zenét.

Hogyan folytatódott a lemezek kiadása a kilencvenes években? Ezeket már Szánthó Zoltán bonyolította?

Igen, ő kérdezte, hogy akarunk-e kazettákat, CD-ket. De ott voltak még a barátai, Bartha Zoltán Ágoston és Pénzes Géza is. Ágostonnak voltak svájci kapcsolatai, lemezkészítési lehetősége. A felvételek Csáváson készültek, Magyarországon lettek kiadva külföldi cégek közreműködésével.

Olvastam egyszer a folkMAGazinban egy hírt egy Svájcban készült lemezükről: „Amit tudok”, de a kereskedelemben ezt sose láttam.

Igen, elkészült, de nem a kereskedelemben terjesztették. Pedig már három évvel ezelőtt megcsináltuk és szerintem nagyon jó. Svájcban nagyon jó feltételek között dolgozhattunk, ott is adták ki.

Volt egy Szomjas Györgyék által készített film is a televízióban a Szászcsávási Zenekar svájci útjáról, amelyben az Üsztürü is megjelent.

Igen, de az egy másik alkalommal volt. A lemezfelvételkor nekem is nagyon jól mozgott a kezem. Előtte már kétszer lebénultam a nyolcvanas években, de aztán helyrejöttek az ujjaim.

Jelenleg három primás is van az együttesben. Ez hogy működik? Azt mondják, két dudás nem fér meg egy csárdában. Hát három primás? Gondolom, emberileg is jól kijöhetnek egymással, mert most már elég régen játszanak a jelenlegi felállásban.

A fiatalabbak nekem tanítványaim is voltak. Nagyon vigyáznom kell, hogy a hagyományos zenélést csinálják, ne ugorjanak bele ezekbe az újabb divatokba, amire időnként hajlanának. Külön is szoktak játszani, de ha velem vannak, csak a régi zenét játsszuk. Olyan is van, mint Jámbor Ferenc 'Tocsilla', aki nálam brácsás, de a saját együttesében primás.

Hogyan működik az együttjátszás? A dalok sorrendje kialakult vagy improvizálnak? A váltás meg van beszélve vagy figyelniük kell a többieknek, hogy melyik dallamba kezd bele a primás?

Főleg improvizálunk, s nagy odafigyelést kíván, amikor váltunk. Mivel a többiek nagyrészt írástudatlanok, nem is nagyon lehetne írásban rögzíteni a sorrendet. Időnként persze vannak kialakult dallamláncok. Egy időben Szánthó Zolival írásban megterveztem a programot, a többieknek csak figyelni kellett, hogy mit csinálok. Most már természetesen nincs mindig szükség arra, hogy előre, írásban rögzítsük a műsort.

És mi van akkor, amikor a többiek saját együttesükkel játszanak?

Más a helyzet, mikor lakodalmakban játszanak. Ott ez nem probléma. De a színpadi zene más prezentálást igényel. A színpadon rendes külső megjelenésre, nagy odafigyelésre, összpontosításra van szükség. Egy másfél órás koncerthez nagy zenei anyag is kell.

Mióta muzsikálnak városi táncházakban?

1993 óta több városban szerepeltünk. Valamikor, a nyolcvanas évek közepén itt Szászcsáváson is volt minden héten táncház. Mostanában már csak olyan alkalmakkor van, mint a szüret. Mióta bejöttek az elektromos hangszerek, már csak lakodalmakba járunk szombaton, vasárnap.

Volt állandó munkahelyük is, vagy csak a zenélésből és alkalmi munkákból éltek?

Nekem volt állandó munkahelyem is; egy szövetgyárban dolgoztam Segesváron nyolc évig. Egy másik helyen is dolgoztam tizenegy évig. Volt, amikor családotul dolgoztunk egész nyáron, zenéltünk is, így volt pénz a megélhetéshez.

Amióta ilyen sikeresek, lemezeik jelennek meg, nőtt a tekintélyük a faluban? Általában a cigányok megítélésén is javítottak?

Korábban szörnyű helyzetünk volt a faluban. A cigányoknak nem akartak eladni a magyarok se földet, se házat. Nem akarták, hogy a cigányok a magyarok közt éljenek. Ez megváltozott azóta, s nem csak a zenészek esetében.

(Eddig jutottam az interjúban Jámbor Istvánnal, mikor megjelent egy teherautó a lakodalomból visszamaradt üvegekért, s ez véget vetett beszélgetésünknek. Így további kérdéseimmel már hazatértem után fordultam Szánthó Zoltánhoz.)

Milyen sikerrel zárult az idei tábor? Mennyi résztvevője volt, s kik voltak még értékörzők a helyieken kívül? Hosszabb távon hogy látod a csávási tábor jövőjét az egyre szaporodó erdélyi nyári tánc táborok között?

Sz. Z.: Az idei tábor a résztvevők és a helyiek elmondása szerint igen sikeres volt. A helyi adottságok miatt a táborozók egyidejű maximált létszáma 100 fő, és ez a keret idén éppen be is telt. A helyieken kívül a magyarszentbenedeki Vincze Árpád bácsi és felesége, valamint vámosgálfalvi és haranglábi adatközlő táncosok szerepeltek a táborban.

A csávási tábor hagyományaiban és lebonyolításában is eltér az erdélyi táborok többségétől. Ha a Zenekar lelkesedése kitart, és a helyiek képesek a tábor szervezéséből és lebonyolításából nagyobb részt vállalni, a tábort hasonló formában még jó néhány alkalommal meg lehet szervezni. A tavalyi (2002) táborból sokan az idén (2003) is visszatértek; és többen jelezték, akár harmadszor is eljönnének.

Te hogyan emlékszel vissza szászcsávási kapcsolatod kezdeteire? Hogyan lett belőled az együttes menedzsere? Egyébként mi a foglalkozásod, s milyen területeken sikerült segítened őket?

Foglalkozásom szerint gépészmérnök vagyok. A 80-as években sokat jártam Erdélybe népzenei felvételeket készíteni. 1987-ben jártam először Szászcsáváson Pávai Istvánnal, aki a helyszínen akkor készítette az Electrecordnál 1989-ben „Muzica populara maghiara din Valea Tîrnavelor” címen megjelent lemez felvételeit. A zene nagyon megtetszett, akkori zenésztársaimmal idehaza rögtön tanulni és játszani is kezdtük. A romániai forradalom előtt még kétszer, utána egyre többet jártam Szászcsáváson. Mivel 1991-ben ők Magyarországon teljesen ismeretlenek voltak, utaztatásukat senki sem vállalta fel, sőt, magára a Zenekarra is csak kevesen voltak kíváncsiak. Így 1991-ben az első magyarországi fellépésüket én szerveztem – az útiköltséget például barátaim segítségével a Vörösmarty téren utcazenével szedtük össze. A későbbiekben aztán egyre több fellépésre került sor, és a Zenekar „menedzsere” lettem. Ez a szó nem a legszerencsésebb erre a feladatra, de jobbat egyelőre még nem találtunk ki. A feladatom több, mint egyszerű koncertszervezőé. Ezeket nem mind sorolnám fel. Talán a legfontosabb, hogy nekem kell megmondanom – másoknak, vagy néha a Zenekar tagjainak – azokat a dolgokat, amelyeket egyébként nem szívesen hallanak.

A tavasszal úgy tűnt az Egri Maratoni Folk Hétvégén, hogy talán egyetlen egri fellépés kedvéért keltek útra Erdélyből, vagy már egy út végén voltak, mert alighogy befejezték a zenélést, összepakoltak, s már indultak is haza. Gyakran esik meg, hogy akár egy koncertért is felkerekednek, vagy sikerül általában turnékat szervezni nekik? Úgy tudom, nemrégén Hollandiában jártak. Melyek voltak eddig a legjelentősebb fellépéseik nyugaton? Nagyobb koncerttermek megnyíltak-e már előttük?

A Zenekar tagjai hivatásos zenészek, akik családjukat a zenélésért kapott pénzből tartják el. Ez a pénz jóval több, mint sok szászcsávási lakosé, de ezért a pénzért ezt az életet csak kevés ember vállalná. Ha megéri csupán egy koncertért elutazni valahová, akkor azért az egyért utaznak. Szerencsésebb, ha több fellépést sikerül összeszervezni – legutóbb Egerben egy három fellépésből álló turné részeként szerepeltek. A Zenekar nagyon sokszor járt Magyarországon, és számos más helyen a világban: Szlovákiában, Csehországban, Lengyelországban, Ausztriában, Svájcban, Olaszországban, Németországban és Franciaországban több alkalommal is. Több hosszabb turnén vettünk részt Hollandiában, háromszor jártunk az Egyesült Államokban, 2000-ben a Zenekar egy nagyobb produkció

részeként hat hétig Japánban turnézott. Legutóbb novemberben Brugges-ben egy világszenei fesztiválon, decemberben Bécsben egy filmfelvételen szerepeltünk.

A Zenekar több nevezetes helyszínen szerepelt már: Bécsben a Collegium Hungaricum-ban; Krakkóban a főtéren; a BBC, a Westdeutsche Rundfunk és más neves rádiók adásában; a franciaországi „Magyar év” rendezvényein; Utrechtben Vredenburgban, Hollandia talán legnevezetesebb koncerttermében; Londonban a Barbican Centerben; New Yorkban a „Symphony Space”, „Copper Union” koncerttermekben; Washingtonban a Smithsonian Institute-ban. Egyszer vagy tíz percet a budapesti Zeneakadémián is. A Zenekar működésének talán legjobban sikerült koncertje 1999 júniusában Budapesten volt a Székéné Színházban.

Szászcsávás arról nevezetes, hogy a falu református magyarjai között évszázadok óta él a polifonikus éneklés. Ennek milyen hatása van a szászcsávási cigány zenészekre, akár morálisan (nagyobb zenei igényesség a környezetükben), akár zeneileg?

A Szászcsávási Zenekar otthoni közönsége kivételes zenei kultúrával rendelkezik, és ezért a zenészekkel szemben is nagyon igényes. A legutóbbi időkhöz akárki nem is muzsikálhatott Szászcsáváson: egyrészt mert nem ismerte a helyiek hihetetlenül gazdag – elsősorban műzenei eredetű – énekes repertoárját, másrészt mert minőségben sem felelt meg a helyiek elvárásainak. Szászcsávás az utóbbi ötven évben a környék zenész-központja volt: otthon mindig a legjobbak muzsikáltak, és máshova is innen jártak el a zenészek. Sajnos az elmúlt évtizedben ez a helyzet megváltozott: a fiatalok már nem őrzik a többszólamú énekhagyományt, és zeneileg sem különösen igényesek. Senki sem próféta a saját hazájában: ma már szívesebben hívnak máshonnan, elsősorban városból zenészeket, akik a lakodalmakban főleg az elmúlt évtizedek slágerzenéjét játsszák. Az idősebbek az ilyen lakodalmakban csak az ajándékszedésig maradnak, mert az est hátralévő részében úgyszemint éreznék jól magukat.

Milyen lemezeik és mikor jelentek meg az elmúlt években, s milyen kiadási tervek vannak a közeljövőre?

1989-ben jelent meg Pávai István már említett felvétele az ELECTRECORD-nál. A Zenekar első CD-je 1992-ben jelent meg a harmonia mundinál. Ezt ma már nem lehet megszerezni. A Thermal Comfort Kft. kiadásban további CD-k jelentek meg 1996-ban, 98-ban és 2001-ben. Az 1992-es és 96-os CD-k felvételeit Bartha Zoltán Ágostonnal és Pénzes Gézával, az 1998-ban megjelentét Bartha Zoltán Ágostonnal készítettük Szászcsáváson. 2001-ben az 1998-as Chicago-i koncert Aranyos László által készített felvétele jelent meg. Ezek a CD-k a fontosabb szaküzletekben beszerezhetőek. A FONÓ az Új Pátria sorozatban kiadott egy CD-t, amin öreg szászcsávási zenészek muzsikálnak. A berni Figurás Együttes által kiadott „Amit tudok” című CD elérhetőségéről sem nekem, sem a Zenekarnak nincsenek ismereteim.

Jelentek meg ezeken kívül a Szászcsávási Zenekarral olyan kiadványok is, amelyekhez nem kérték hozzájárulásunkat, és a kiadásról sem tájékoztattak. Ezekből a Zenekar még csak tiszteletpéldánnyal sem rendelkezik. Ezt az eljárást ebben a riportban nem kommentálnám.

Bartha Zoltán Ágoston barátommal minden télen több napot töltünk Szászcsáváson CD felvételek készítése érdekében. Ilyenkor a helyi óvodát stúdióknak rendezzük be. A felvételek az éjszakai csendben folynak, és az egyes zenei folyamatokat többször ismétljük. CD-re csak zeneileg és hangtechnikailag kifogástalan felvétel kerülhet. Az elmúlt tizenöt évben elég jól megismertem a zenekar repertoárját, ezért sok nagyon jó zenei folyamatot mégis veszni hagyunk, mert azt a Zenekar képes még annál is jobban eljátszani. Így is több, különböző koncepció szerint összeállítható CD anyaga állt már össze, és a felvételeket 2004 telén is folytatjuk. CD kiadására akkor kerül sor, ha rendeződnek a hazai terjesztés feltételei, vagy nagyobb külföldi turnéra kerül sor.

Mint kívülálló, hogyan látod helyzetüket a falujuk társadalmában?

A Zenekar tagjainak helyzete nagyon különleges és bonyolult a faluban. A magyarok és cigányok; zenész cigányok és magyarok; zenész és nem zenész cigányok kapcsolatát egy

rövid riportban csak felszínesen, ezért félreértésekre okot adóan lehetne tárgyalni. Ez talán egy külön interjú témája lehetne.

Abkarovits Endre